

BEHIJA ZLATAR
(Sarajevo)

O BOSANSKOM SANDŽAKBEGU SKENDER-PAŠI I NJEHOVIM POTOMCIMA

Ključne riječi: historija Bosne, XVI stoljeće, Sarajevo, Skender-paša, sandžakbeg, vakuf.

Nakon osvajanja Bosanske kraljevine 1463. godine i osnivanja Bosanskog sandžaka, Visoka Porta je imenovala na položaj sandžakbega značajne ličnosti. Za prvog bosanskog sandžakbega postavljen je Mehmed-beg Minetović, koji je do te godine bio na položaju smederevskog sandžakbega. Međutim, zbog spleta brojnih okolnosti njega je već 1464. godine zamijenio Isa-beg Ishaković. Imenovanje ove ličnosti nije bilo slučajno zbog činjenice da je on kao zapovjednik skopskog krajišta od sredine XV stoljeća sa svojim odredima kraće i duže boravio u Bosni, te da je već 1457. godine napravio džamiju, koju je poklonio sultanu Mehmedu Fatihu (Careva džamija), a narednih godina i druge objekte iz svojih ličnih sredstava. Dok je bio bosanski sandžakbeg ratovao je na teritorijama mletačke i ugarske države i širio granice Bosanskog sandžaka, a time i Osmanskog carstva. Ovakva politika bosanskih namjesnika nastavljena je i kasnije, u drugoj polovini XV stoljeća. Među tim namjesnicima bio je i Skender-paša, kojeg je centralna vlada na taj položaj imenovala u tri navrata. U toku svog boravka u Bosni ostavio je vidan trag ne samo kao sandžakbeg nego i kao ličnost, jer je iz svojih vlastitih sredstava podigao brojne objekte. To se može vidjeti iz njegove bogate biografije.

* * *

Iako o bosanskom sandžakbegu Skender-begu, kasnije paši, postoje podaci u nekoliko historiografskih radova,¹ još uvijek nije dovoljno

¹ Hazim Šabanović, “Bosanski sandžakbeg Skender”, *Istorijski glasnik 1*, Beograd 1955, str. 111-127; Safvet-beg Bašagić, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*

osvijetljena uloga koju je ova ličnost imala u historiji Bosne s kraja XV i početkom XVI stoljeća. To je doba velikih osvajanja Osmanlija, doba kada počinju da se formiraju i razvijaju nova gradska naselja na osvojenim područjima, doba kada se od osvojenih područja formiraju nove upravne jedinice Osmanskog carstva. U svemu tome značajnu ulogu imao je i Skender-paša. On je učestvovao u brojnim vojnim pohodima sa sultanom Mehmedom Fatihom (1451-1481), osnivač je Nove Varoši, a njegove zadužbine na obalama Miljacke znatno su doprinijele urbanom razvoju Sarajeva. Kao visoki funkcioner Osmanskog carstva podigao je i jednu džamiju, tekiju i karavan-saraj u Istanbulu.

Izučavanje života i djela mnogih značajnih ličnosti u Osmanskom carstvu otežava činjenica što se oni u dokumentima spominju samo po ličnom imenu, bez prezimena, tako da je veoma teško utvrditi identitet tih osoba. Ima mnogo slučajeva gdje se istovremeno navodi više ličnosti pod istim imenom. Takav je slučaj i sa Skender-pašom, za kojeg su mnogi istraživači u svojim radovima donijeli pogrešne podatke, kako o njegovom porijeklu tako i o životu i djelu.

Prvi je Hammer iznio tezu da je Skender-beg bio čuveni akindijski vođa, brat podunavskog gospodara Ali-bega iz porodice Mihal-oglu. Po porijeklu ova porodica potječe od grčkog kneza Mihala, savremenika i saradnika Osmana.² Ovu tezu preuzimaju brojni historičari, kako na Zapadu tako i turskoj i našoj historiografiji. Tako su Skender-pašu zapadni i turski historičari nazivali Mihal-oglu³ a naši Mihajlovićem i Mihailovićem.⁴ Posebnu zabunu o porijeklu Skender-bega, kasnije paše, unio je Safvet-beg Bašagić. On je u početku Skender-pašu nazivao Mihajlovićem,

---

(*Od g. 1463.-1850.*), Sarajevo 1900, str. 19, 21, 23, 177; Isti, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini*, Zagreb 1931, str. 69, (dalje: S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*); Šejh Sejfudin Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, knj. II, Sarajevo 1911, str. 215-244 (dalje: *Sarajevske džamije*); Vladislav Skarić, *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austro-ugarske okupacije*, Sarajevo 1937, (dalje: V. Skarić, *Sarajevo*); Hans Joachim Kissling, "Quelques problèmes concernant Iskender-Paša, vizir de Bāyezīd II", *Disertationes orientales et Balcanicae collectae, II Sultan Bajezid II und der westen*, München 1988, pp. 257-264; Behija Zlatar, "O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XVI stoljeću", *Prilozi Instituta za istoriju*, god. XIV, br. 14-15, Sarajevo 1978, str. 118-120 (dalje: B. Zlatar, *Porodice*); Ista, *Zlatno doba Sarajeva*, Sarajevo 1996, str. 37, 42, 45-46, 87, 194, 209-210, 221-222; Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo 1998, str. 38-44 (dalje: *Derviški redovi*).

² Joseph von Hammer, *Historija turskog (osmanskog) carstva*, knj. 1, Zagreb 1979, str. 271.

³ Isto; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II cilt, Ankara 1949, p. 124.

⁴ V. Skarić, *Sarajevo*, str. 45.

ali je kasnije našao u jednom starom rukopisu koji se nalazio u Zemaljskom muzeju, a potom u Orijentalnom institutu, da je za bosanskog sandžakbega imenovan Mustafa-paša Juriš-oglu (Jurišević).⁵ Misleći da je taj Mustafa-paša sin Skender-pašin, što se uopće ne spominje u rukopisu, nego samo da je “Bosanski pašaluk dat Juriš-oglu Mustafa-paši”, zaključio je da se i otac, kao i sin, prezivao Jurišević.⁶ Kasnije, pišući o Mustafa-paši, nazivao ga je Mustafa-paša Skenderpašić Jurišević.⁷ Drugi put za istog Mustafa-pašu kaže: “Sin je glasovitog Gazi Skender-paše Juriševića.”⁸ Mustafa-paša, sin Skender-pašin, nije nikada bio bosanski sandžakbeg.

Bosanski sandžakbeg, rumelijski beglerbeg, čuveni vojskovođa Skender-paša i Skender-beg Mihal-oglu su bili savremenici, te je zbog toga dolazilo do zabune kod brojnih historičara i do poistovjećivanja ove dvije ličnosti. Zato je bosanski sandžakbeg Skender nazivan Mihajlovićem. Da se radi o dvije različite ličnosti ukazuje više činjenica. Prvo, Skender-beg Mihal-oglu nije nikada imao titulu paše, dok se bosanski sandžakbeg Skender spominje kao paša još od 1480. godine.⁹ Skender-beg Mihal-oglu je umro u februaru 1496. godine i ukopan je u Jedrenu pored svoga oca,¹⁰ a Skender-paša se spominje kao bosanski namjesnik sve do 1504. godine. Prema vijestima iz Dubrovnika umro je te godine,¹¹ a prema drugim podacima 1506/7.¹² Na osnovu relevantnih izvora iz Dubrovačkog arhiva zna se da je Skender-paša bio bosanski namjesnik u vrijeme kada je Skender-beg Mihal-oglu bio zatočen u tamnici misirskog sultana sa čuvenim Ahmed-pašom Hercegovićem,

⁵ H. Šabanović, “Bosanski sandžakbeg Skender”, str. 116-117. Rukopis na osnovu kojeg je Safvet-beg Bašagić iznio navedene tvrdnje o Skender-paši a demantirao ih Hazim Šabanović, izgorio je zajedno s preko 5000 rukopisa koji su se nalazili u Orijentalnom institutu, zapaljenog s položaja srpskih snaga 17. maja 1992. godine. Bila je to jedna stara anonimna hronika.

⁶ S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 69.

⁷ *Isto*, str. 56.

⁸ *Isto*, str. 69.

⁹ H. Šabanović, “Bosanski sandžakbeg Skender”, str. 116; Ljubomir Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I, *Dubrovnik i susedi njegovi*, Beograd – Sr. Karlovci 1934, str. 363- 365, br. 967 i 969..

¹⁰ H. Šabanović, “Bosanski sandžakbeg Skender”, str. 115; H. J. Kissling, “Quelques problèmes concernant Iskender-paša, vizir de Bajezid II”, str. 258.

¹¹ Čiro Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*, Sarajevo 1911, str. 207 (dalje: *Tursko-slovenski spomenici*).

¹² H. J. Kissling, “Quelques problèmes concernant Iskender-Paša, vizir de Bāyezīd II”, str. 264; Salih Sidki Hadžihuseinović Muvekkīt, *Povijest Bosne*, knj. I, preveli: Abdulah Polimac, Lamija Hadžiosmanović, Fehim Nametak i Salih Trako, Sarajevo 1999, str. 99 (dalje: Muvekkīt, *Povijest Bosne*).

kao i nekim drugim vojskovođama. Sigurno se zna da je bosanski sandžakbeg Skender identičan sa rumelijskim beglerbegom i vezirom sultana Bajezida II Skender-pašom, čiji su roditelji bili kršćani. Ima više dokumenata u kojima se on spominje kao sin Abdulgaffara, Abdullaha ili Abdulkadira, što je česta pojava kod nemuslimana. S druge, pak, strane, Skender-beg Mihal-oglu je bio sin muslimana. Njegovi preci su prihvatili islam još u vrijeme Gazi Osmana (1281-1326), osnivača dinastije Osmanlija. Otac mu se zvao Hizir-beg, a djed Mehmed-beg.¹³

Pišući o historiji Prusca, Đoko Mazalić je, prihvatajući podatke Hammera, Bašagića i drugih, zaključio da se Skender-paša prezivao Mihajlović, a da Mustafa-paša nije njegov pravi sin, pošto ga je Skender-paša vodio još kao dječaka u vojne pohode po Dalmaciji, Furlanskoj i Lombardiji, ne štedeći mu život.¹⁴ Međutim, ni ova tvrdnja Đ. Mazalića ne može se prihvatiti. Na osnovu relevantnih izvora zna se da je Skender-paša imao sina Mustafu, kasnije Mustafa-pašu.¹⁵

O Skender-pašinom porijeklu najpreciznije podatke pružaju zapadni izvori. Tako Ištvanfi kaže da je bosanski sandžakbeg Skender-paša, koji je 1499. godine sa svojim trupama provalio u Julijsku Krajinu i Goricu, rodnom iz Trapezunta i naziva ga Skender-paša Trapezunčanin (*Skender-bassa enim Varbosaniae seu ulterioris Bosnae praefectus natione Trapezuntinus cum octo millibu expeditoru equitum...*).¹⁶

Jedan od autora koji daje precizne podatke o Skender-pašinom porijeklu je njegov savremenik, italijanski ljetopisac Donado da Lezze. U svom djelu *Historia turchesca*¹⁷ kaže da je otac Skender-bega, bosanskog sandžakbega, bio iz Đenove a majka Grkinja, rođena u Trapezuntu. Također, navodi da je imao brata trgovca koji je stanovao u Peri, koji se oblačio na italijanski način i bio dobar kršćanin. Skender-beg je kćerku svoga brata udao za jednog đenovljanskog trgovca te joj dao veliki miraz (... *Schiader-begh, il padre del quale era Genovese et la madre Greca nata in Trabisonda, haveva un fratello mercante, ch habitava in Pera, vestiva all Italiana, et era buon Christiano. Schiader-*

¹³ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 116.

¹⁴ Đoko Mazalić, *Biograd-Prusac, stari bosanski grad*, poseban otisak iz *Glasnika Zemaljskog muzeja*, 1951, str. 151.

¹⁵ "Vakufnima Mustafa-bega, sina pokojnog i blagopočivšeg Iskender-paše", u: *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Sarajevo 1985, str. 34.

¹⁶ Navedeno prema: H. Šabanović, "Bosanski sandžabeg Skender", str. 117.

¹⁷ Donado da Lezze, *Historia Turchesca (1300-1514)*, Publicata, adnotata, impreuna cu o Introducere de Dr. I. Ursu, Editiunea Academiei Romane, Bucuresti 1910. Mlečanin Donado da Lezze zauzimao je visoke položaje u mletačkoj državnoj službi. Njegovom djelu *Historia Turchesca* posebnu vrijednost daje to što je u njega unosi i djela svojih savremenika.

begh gli marito una figliuola in un mercante genovese, et gli diede gran dote).¹⁸ On, također, kaže da je “ovaj paša po nalogu sultana provalio u Furlansku i na Soči razbio vojsku Sv. Marka.”¹⁹ Na ovaj izvor među prvima je ukazao njemački osmanista Franz Babinger u svom djelu o Mehmedu Fatihu. On kaže da je Skender-paša tri puta bio bosanski namjesnik, beglerbeg Rumelije i da je umro u vrijeme Bajezida II. Izdvaja Skender-pašu kao jednog od rijetkih Italijana koji se odrekao svoje vjere i u Osmanskom carstvu dostigao visok položaj te stekao veliko bogatstvo.²⁰ Treba spomenuti da je na ovaj važan izvor, kada je u pitanju porijeklo Skender-paše, također ukazao i Jovan Radonić.²¹ Na osnovu ovog, kao i drugih izvora, te relevantne literature, Hazim Šabanović je napisao rad o Skender-paši i korigirao dotadašnje stavove o porijeklu ove značajne ličnosti Osmanskog carstva, koja je ostavila vidan trag u historiji Bosne.²²

U dosadašnjoj literaturi, većina autora je tvrdila da je Skender-paša učestvovao u osvajanju Bosne sa sultanom Mehmedom Fatihom, zbog čega je dobio zeamet Vesela Straža.²³ I u mnogim osmansko-turskim hronikama nalaze se podaci o tome da je on bio vrlo blizak i pouzdan dvorjanin ovog sultana. Međutim, ne može se prihvatiti podatak da je dobio zeamet Veselu Stražu nakon njegovog učešća u osvajanju Bosne. Razlog za ovakvu konstataciju je u činjenici da je to područje osvojeno tek kasnije. Jedno vrijeme Skender-beg je i stanovao u Veseloj Straži.²⁴

Različiti su i podaci kada je u pitanju vrijeme namjesnikovanja Skender-paše u Bosni. Prvi je Muvekkit, a na osnovu njegovih podataka i Bašagić, pisao da je Skender-paša imenovan za bosanskog namjesnika 1466. godine i na tom položaju ostao do 1470. godine, kada je podigao i svoje zadužbine u Sarajevu.²⁵ Dalje, Bašagić navodi da je Skender-paša ponovo imenovan za bosanskog namjesnika 1473. godine i da

¹⁸ *Isto*, str. 97.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ Franz Babinger, *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, Novi Sad 1968, str. 447.

²¹ Jovan Radonić, “Donado da Lezze i njegova *Historia turchesca*”. Prilog kritici izvora za istoriju jugoistočne Evrope u XIV i XV veku, *Godišnjica Nikole Čupića XXXII*, Beograd 1913, str. 302-337.

²² H. Šabanović “Bosanski sandžakbeg Skender”, str. 111-127.

²³ Vesela Straža je bila jedno od važnijih trgovišta na raskrscima trgovačkih puteva koji su iz srednje i sjeverne Dalmacije išli u dolinu gornjeg toka Vrbasa. Pored Vesele Straže išao je i trgovački put iz Dubrovnika prema Jajcu. Vesela Straža se prvi put kao grad spominje 1414. godine, a Osmanlije su je zauzeli 1483. godine.

²⁴ Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 80.

²⁵ *Isto*, str. 76, 80; Safvet-beg Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 69.

je na tom položaju ostao do smrti sultana Mehmeda II 1481. godine.²⁶ Mehmed Süreyya piše da je Skender-paša postao bosanski namjesnik 1475., drugi put 1485. i treći put 1498. godine,²⁷ dok Antun Knežević navodi da je Skender-paša na položaju bosanskog namjesnika 1465. godine,²⁸ što je prihvatio i Gliša Elezović.²⁹

Tvrdnje da je Skender-paša bio bosanski namjesnik od 1465. do 1470. godine, kao i od 1473. do 1477. godine, ne mogu se prihvatiti stoga što se, na osnovu dokumenata iz Državnog arhiva u Dubrovniku, kao i drugih izvora, zna da je od 1464. do 1469. godine bosanski sandžakbeg bio Isa-beg Ishaković,³⁰ od 1470. do 1475. bosanski namjesnik je Ajas-beg,³¹ a od 1475. do 1476. godine Bali-beg Malkočević.³² Zatim je Ajas-beg ponovo od 1476. do 1477. godine obavljao dužnost bosanskog sandžakbega,³³ a u jednom pismu sultana Mehmeda II, u septembru 1477. godine, spominje se kao bosanski sandžakbeg Sulejman-paša.³⁴ Njega je naslijedio Skender-beg koji se prvi put spominje 21. januara 1478. godine, kada su Dubrovčani poslali poklone novom bosanskom sandžakbegu, i to 50 dukata i nešto riba i voća.³⁵ To znači da je Skender-beg prvi put postao bosanski sandžakbeg ili krajem 1477. godine ili u januaru 1478. godine.

Skender-beg zahvalio je Dubrovčanima na poklonima u pismu kojeg je napisao 29. jula *na gradu Pruscu*, najvjerojatnije 1478. godine.³⁶ Na pismu nije navedena godina, ali kako je Skender-paša imenovan za rumelijskog beglerbega 1480. godine, od kada je nosio titulu paše, a u pismu je navedena titula beg, to je pismo nastalo, najvjerojatnije 1478. ili najkasnije do ljeta 1480. godine. Zahvaljujući se Dubrovčanima na poklonima, Skender-paša ih je obavijestio da je spreman vratiti poslanske dukate, jer mu novac nije potreban. Kako piše, ako su već htjeli da mu nešto pošalju, to su mogle biti tkanine,

²⁶ S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 69.

²⁷ Mehmed Süreyya, *Sicilli Osmani*, 3, Istanbul 1996, str. 808.

²⁸ Antun Knežević, *Carsko-turski namjesnici u Bosni (1473-1878)*, Senj 1887, str. 12.

²⁹ Gliša Elezović, *Turski spomenici I*, str. 278, bilj. 1.

³⁰ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 197-201.

³¹ Ivan Božić, "Hercegovački sandžakbeg Ajas", *Zbornik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, knj. I, Beograd 1948, str. 63-84.

³² Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 202.

³³ H. Šabanović, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", *POF II/1951*, Sarajevo 1951, str. 33, bilj. 10 (dalje: H. Šabanović, "Dvije najstarije vakufname").

³⁴ Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, str. 258-259, br. 849.

³⁵ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 202.

³⁶ Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisma*, str. 281-282; H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, Sarajevo 1959, str. 43.

koje bi platio svojim novcem.³⁷ Podatak da je ovo pismo upućeno od *gospodina Skender-bega, gospodara bosanskog*, pokazuje da je on tada bio prvi put na položaju bosanskog sandžakbega. U to vrijeme nije imao titulu paše.

U literaturi postoje i oprečni podaci kada je u pitanju učešće Skender-bega u napadu na Mletačku Furlaniju u jesen 1477. godine.³⁸ Osmanlije koji su te godine stigli tamo bili su akindžije. Njih su predvodili članovi starih osmanskih porodica. U novembru 1477. godine Omer-beg Turhanoglu je prešao Mletačku granicu zajedno sa Ali-begom Mihalogluom, Bali-begom Malkočogluom i Skender-begom, sandžakbegom iz Bosne.³⁹ Međutim, Skender-beg koji se spominje kao učesnik u ovom napadu mogao je biti i Skender-beg Mihaloglu, brat Ali-bega Mihaloglua.

Skender-begovim dolaskom na položaj bosanskog namjesnika započeli su intenzivniji i učestaliji napadi Osmanlija u zapadnim dijelovima Balkanskog poluostrva. Već početkom 1478. godine Skender-begove trupe dopirale su do okoline Zadra. To se ponavlja i u jesen iste godine.

U decembru 1481. godine velike štete napravila je Skender-begova vojska u zadarskom kraju. Tada su osmanski odredi odveli 500 ljudi iz toga kraja u zarobljeništvo.⁴⁰ Međutim, on tada nije bio bosanski namjesnik, jer je tu dužnost vršio do ljeta 1480. godine, kada je imenovan za rumelijskog beglerbega i od tada je nosio i titulu paše.⁴¹ Umjesto Skender-bega za bosanskog namjesnika tada je imenovan Davud-beg.⁴² Skender-paša je bio rumelijski beglerbeg pet godina zbog stečenih zasluga u službi, a u međuvremenu, tačnije 1483. godine, unaprijeđen je u zvanje vezira.⁴³

Sve do vremena sultana Sulejmana Zakonodavca (1520-1566) beglerbezi nisu mogli dobiti zvanje vezira. Oni su imali pravo samo na titulu paše koju su zadržavali i u zvanju sandžakbega. Takav je slučaj bio i sa Skender-pašom, koji je od 1478. do 1480. bio *gospodar bosanski* sa titulom bega, a kada je postao rumelijski beglerbeg (1480-1485), stekao je titulu paše. Kada je s tog položaja ponovo vraćen u Bosnu (1485-1490), nije izgubio titulu paše, pa se potpisivao *Skender-paša*,

³⁷ Ć. Truhelka, *Tursko slovjenski spomenici*, str. 49-50 i 202-203.

³⁸ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 120.

³⁹ Maria Pia Pedani, "Turkish Raids in Friuli at the End of the Fifteenth Century", *Acta Viennensia Ottomanica, Institutus fur Orientalistik*, Wien 1999, pp. 281-291.

⁴⁰ Seid Traljić, "Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine", *Radovi Instituta JAZU*, sv. 18, Zadar 1971, str. 348 (dalje: S. Traljić, "Vrana").

⁴¹ S. Traljić, "Vrana", str. 18; M. Süreyya, *Sicilli Osmani*, 3, str. 808.

⁴² Ć. Truhelka, *Tursko-slovjenski spomenici*, str. 203.

⁴³ M. Süreyya, *Sicilli Osmani*, 3, str. 808.

gospodar bosanski.⁴⁴ Kasnije je postao vezir (1490-1496), s tog položaja ponovo upućen u Bosnu, ali tada nije mogao zadržati titulu vezira.

U ovom periodu, tačnije 1481. godine, Hammer spominje Skender-pašu kao “beglerbega” i “namjesnika” Srbije, što nije tačno, jer se zna da je on tada bio rumelijski beglerbeg.⁴⁵ Do ove nepreciznosti je došlo najvjerovatnije što je Skender-paša u to vrijeme poduzimao napade prema Ugarskoj iz Smedereva.

Kada je poslije smrti sultana Mehmeda II došlo do pobune janjičara i borbe za prijestolje između sultanovih sinova Džema i Bajezida, Skender-paša je stao na stranu Bajezida II koji je postao sultan. Skender-paša mu je bio odan i, predvođeci 5000 konjanika, progonio je princa Džema, koji je bio poražen i povlačio se prema perzijskoj granici.⁴⁶ Kada je sultan Bajezid II izdao naredbu da se u Jedrenu pogubi vezir Gedik Ahmed-paša, u Carigradu je ostavio Skender-pašu kao muhafiza grada. U to vrijeme sultan mu je iz Jedrena poslao naredbu da pogubi Džemovog starijeg brata Oguz-hana koji je bio pod zaštitom Gedik Ahmed-paše. Vjerovatno je tada za svoje zasluge Skender-paša dobio titulu vezira, ali je i dalje ostao na položaju rumelijskog beglerbega, sve dok sultan nije izvršio promjene u vladi i smijenio ga zajedno sa drugim vezirom Mesih-pašom, a za rumelijskog beglerbega postavio Hadim Jakub-pašu Bošnjaka.⁴⁷

U augustu 1485. godine Skender-paša je Dubrovčanima uputio pismo u kojem ih obavještava da je ponovo postavljen na položaj bosanskog namjesnika.⁴⁸ Tom prilikom je poslao poklone Dubrovčanima, a oni njemu 100 dukata.⁴⁹ Ne može se sa sigurnošću reći koliko je tačno vremena ovaj put proveo u Bosni. Postoje podaci da je Vijeće umoljenih 18. jula 1486. godine zaključilo da poslanici koji nose harač u Istanbul posjete i Skender-pašu i da mu predaju poklone od 50 dukata, ako je još na položaju bosanskog namjesnika, a ukoliko je smijenjen da mu daju samo dva kavada.⁵⁰ Međutim, tada nije bio smijenjen, jer se iz jednog drugog dokumenta, koji je Skender-paša izdao fra Anđelu (Zvizdoviću) 26. augusta 1486. godine i u kojem mu se odobrava da

⁴⁴ Lj. Stojanović, *Stare srpske povelje i pisama*, str. 281, br. 876, str. 363, br. 967, str. 364, br. 968; str. 364-365, br. 969; H. Šabanović, “Vojno uređenje Bosne od 1463. do kraja XVI stoljeća, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, god XI/1960*, Sarajevo 1961, str. 177-178.

⁴⁵ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) carstva*, knj. I, str. 259.

⁴⁶ Ismail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II cilt, Ankara 1949, str. 162.

⁴⁷ H. Šabanović, “Bosanski sandžakbeg Skender”, str. 122.

⁴⁸ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 205.

⁴⁹ V. Skarić, *Sarajevo*, str. 62.

⁵⁰ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 205.

može putovati kuda želi, vidi da je tada bio na položaju bosanskog sandžakbega – *Skender-paša gospodar bosanski*.⁵¹

U ovom periodu njegovog upravljanja u Bosni, tačnije 1488. godine, Skender-paša je sagradio sultansku džamiju u Pruscu, u ime sultana Bajezida II. Ova džamija, koja se nalazila u tvrđavi, odavno ne postoji. Ostao je sačuvan natpis o kasnijoj restauraciji džamije, koji se i danas čuva u turbetu Hasana Kafije Pruščaka u Pruscu i koji u prijevodu glasi: *Po naređenju sultana Bajezida podigao je (džamiju) rahmetli Iskender-paša 893. (1488.) a obnovio kadija Hasan iz Akhisara godine 1010 (1601/2)*.⁵²

U februaru 1489. godine Dubrovčani su uručili Skender-paši određene poklone, ali se iz zapisnika o ovoj posjeti ne vidi na kojoj je dužnosti bio.⁵³ Najvjerojatnije je da je tada bio na položaju sandžakbega Bosanskog sandžaka. Ni u defteru Bosanskog sandžaka iz 1488-89. godine nije upisano ime sandžakbega Bosne, nego samo hasovi mirlive Bosne (*hasa-i mirлива-i Bosna*).⁵⁴

I u vrijeme ovog drugog namjesnikovanja u Bosni, Skender-paša je predvodio svoje trupe prema mletačkoj državi, kada je dolazio sve do Trsta i Venecije, čak je djelomično uništio i mletačku mornaricu.⁵⁵ U Bosni je ostao najvjerojatnije do marta 1490. godine, kada je izabran za četvrtog vezira Porte.⁵⁶ Nema mnogo podataka o tome kakve je aktivnosti poduzimao kao vezir, ali se zna da je na tom položaju ostao do 1496. godine, kada je penzionisan.⁵⁷ Iako je na vlastiti zahtjev otišao u mirovinu, ponovo je 1499. godine upućen u Bosnu. To se vidi iz jednog dokumenta od 16. aprila 1499. godine. U njemu se navodi da je Skender-pašin poslanik najavio njegovo imenovanje za bosanskog namjesnika.⁵⁸

Skender-paša nije bez razloga ponovo imenovan na ovaj položaj. Naime, dugo je godina predvodio vojsku u osvajanjima prema zapadu. Njegovo iskustvo utjecalo je na odluku Porte da ga uputi u ovu najzapađniju pokrajinu Osmanskog carstva. Želja centralne vlade u Istanbulu

⁵¹ Lj. Stojanović, *Povelje i pisma*, str. 364-365, br. 969.

⁵² Adem Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću", *POF XXV/1975*, Sarajevo 1977, str. 146.

⁵³ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 205.

⁵⁴ Istanbul, BOA, TD, No 24, fo. 17.

⁵⁵ Muvekkit, *Povijest Bosnet*, str. 80.

⁵⁶ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 123; Tayyib Gökbilgin, *Edirne ve Paşa livası*, Istanbul 1952, p. 113, 139, 302.

⁵⁷ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 123.

⁵⁸ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 206-207; H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 123.

bila je da ratuje protiv Mlečana. Po dolasku u Bosnu i uvida u stanje ovog sandžaka, ratoborni Skender-paša usmjerio je svoje aktivnosti prema postavljenom zadatku. Sa većim vojnim snagama, od 2000 boraca, došao je blizu Nadina. Zatim je nastavio prodor prema Zadru i Ostrovici, odakle je prodirao u Furlansku.⁵⁹

Kada je sultan obaviješten o Skender-pašinih vojnim uspjesima, nagradio ga je jednim mačem i kaftanom te mu naredio da nastavi osvajanja prema zapadu.⁶⁰ Prema pisanju Marina Sanuda, poznatog kroničara političkog i poslovnog života Venecije i savremenika Skender-paše, bosanski sandžakbeg je krenuo sa 5.000 vojnika, osvojio Kličevac i preko Istre uputio se dalje, prešao Taljamento i opustošio krajeve oko Venecije.⁶¹

Teško je povjerovati da su ga stanovnici tih krajeva, kako piše Muvekkit, dočekali s počastima i poklonima. No bosanski sandžakbeg je nastavio sa pohodom, prešao rijeku Isonco i stigao do Venecije. Nije uspio ući u Veneciju nego je s vojskom opljačkao okolinu i vratio se u Bosnu s brojnim zarobljenicima i bogatim ratnim plijenom.⁶² U isto vrijeme, svoje trupe prema mletačkim posjedima u Dalmaciji predvodio je i hercegovački sandžakbeg Sinan-paša Borovinić. Kada je u junu 1499. godine Skender-pašina vojska došla pod zidine Zadra, stanovnici ovoga grada uputili su jednog kanonika da se požale bosanskom sandžakbegu zbog napada. Međutim, Skender-paša se nije obazirao na ova upozorenja. U to vrijeme je i sam učestvovao u napadima, posebno prema Vrani i Kličevcu, kada je zarobio 674 robova, 1.314 robinja i poveo sa sobom više hiljada grla stoke.⁶³ Ljetopisac malobraćanin Šimun Glavić zapisao je da je Skender-paša u ljeto 1499. godine sa svojom vojskom ubio i šest svećenika.⁶⁴

U julu iste godine napadao je Ostrovicu, ali, nakon što nije uspio osvojiti ovo utvrđenje, u augustu se vratio u Sarajevo. Poslije velike pobjede osmanlijske flote kod Lepanta 1499. godine, Skender-paša je dio plijena s pohoda na Zadar donio pred sultana u toku njegovog boravka u Lepantu.⁶⁵

⁵⁹ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 123.

⁶⁰ Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 96.

⁶¹ Marino Sanudo, "Oдношaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom", *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku*, V, Zagreb 1865, str. 50.

⁶² Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 97.

⁶³ Bogumil Hrabak, "Turske provale i osvajanja na području današnje severne Dalmacije do sredine XVI stolecā", *Radovi*, vol. 19, Zagreb 1986, str. 75; Ante M. Strgačić, "Upadi osmanskih gusara u predjele zadarskih otoka", *Zadarska revija*, II/1953, 4, str. 196.

⁶⁴ S. Traljić, "Vrana", str. 349.

⁶⁵ J. Hammer, *Historija turskog (osmanskog) carstva*, knj. I, str. 271.

O Skender-pašinom ratovanju zanimljive podatke donosi i Jacomo Lopari: *Kada je pošao na Zadar stigao je za dva dana, a njegovi ljudi nisu znali ni kuda ih vodi ni na koga! Ova tajanstvenost karakteriše vas njegov način vojevanja, a uznemiravala je i bana jajačkog Petra Berislavića te je ovaj uvijek bio na straži, neće li odjednom provaliti i u jajačku krajinu. U augustu se Skender-beg vratio u Vrhbosnu; govorilo se da polazi na Portu, a u istinu je kupio novu vojsku, kojom će poći u Furlansku.*⁶⁶

U proljeće 1500. godine ponovo je krenuo u napade sa 700 vojnika ugrožavajući područje oko Vrane, Nina i Novigrada. Tom prilikom stradalo je dosta ljudi, a odvedeno je i mnogo stoke. U jesen te iste godine nastavio je napade i tada su, prema mletačkim izvještajima, razorena sva sela oko Vrane.⁶⁷

Opisujući prilike u tadašnjoj Slavoniji i Hrvatskoj, u julu 1501. godine Marko Marulić je izvijestio kako je Skender-paša upadao s vojskom po mletačkoj Dalmaciji. Nešto kasnije, s 3.000 vojnika ratovao je i plijenio po Slavoniji sve do Zagreba. U to vrijeme njegova vojska nije nailazila ni na kakav otpor.⁶⁸

Iste godine u decembru Skender-paša je zauzeo Prusac. Međutim, doživio je težak poraz kod Jajca, kada je izgubio 4.000 vojnika.⁶⁹ Godine 1502. sklopljeno je primirje između Mlečana i Osmanlija, a potom i s Ugarskom, tako da su vojne aktivnosti usmjerene na drugu stranu. Brzi upadi Skender-pašine vojske u mletačke posjede u Dalmaciji nisu ugrožavali mir sklopljen između ugarske krune i Porte, jer je bosanski sandžakbeg vodio računa da ne ugrozi ugarske teritorije.⁷⁰

Brojni historijski izvori pokazuju da su odnosi između bosanskih namjesnika i Dubrovčana bili relativno dobri. Tako je i bosanski namjesnik Skender-paša u vrijeme svoga upravljanja u Bosni uspio uspostaviti dobre odnose sa vladom u Dubrovniku. O tim njihovim vezama postoji veliki broj podataka, kao što je onaj iz aprila 1502. godine, kada je Skender-paša uputio svoga izaslanika u Dubrovnik s poklonima u vrijednosti od 90 dukata.⁷¹ Bilo je i slučajeva kada je dolazilo do zaoštavanja tih odnosa, bilo da su u pitanju bili trgovački poslovi ili neki drugi nesporazumi. Jedan događaj iz augusta

⁶⁶ Ć. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 207.

⁶⁷ S. Traljić, "Vrana", str. 348, 350.

⁶⁸ Miloš Milošević, "Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića", *Colloquia Maruliana*, Vol. 1, travanj 1992, str. 23.

⁶⁹ Ć. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 207.

⁷⁰ Ć. Truhelka, *Kraljevski grad Jajce. Povijest i znamenitosti*, Sarajevo 1904, str. 25.

⁷¹ Ć. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 207.

1502. godine, kada je ubijena jedna starica u Dubrovniku i kada je na smrt osuđeno sedam Jevreja, među kojima i ljekar Mojsije, utjecao je negativno na do tada dobre odnose između bosanskog sandžakbega Skender-paše i Dubrovčana. Na osudu dubrovačkih Jevreja oštro je reagovala Porta, jer su Jevreji, kada su 1492. godine prognani sa Piri-nejskog poluostrva, utočište našli u prostranom Osmanskom carstvu. Mnogi od njih prvo su dolazili u Dubrovnik, a onda se dalje naseljavali na prostorima Osmanskog carstva.⁷² Skender-paša je, nakon što su spomenuti Jevreji pogubljeni u Dubrovniku, godinu dana odbijao da primi dubrovačke poslanike. Kada su mu iz Dubrovnika, kao i mnogo puta ranije, poslali na dar morske ribe i raznog voća, Skender-paša je odbio da primi te poklone. Nije želio da primi ni pjesnika Petra Menčetića kojeg su Dubrovčani uputili u njegovu rezidenciju ne bi li ga privolio da ih on ponovo štiti i pazi.⁷³ Posebno mu je teško pala smrt Mojsijeva, kojeg je vjerovatno i lično poznao. Tek nakon što je vlada uputila u Bosnu 1503. godine svoga sugrađanina Mihaila Zuzorića, koji je lično poznao bosanskog sandžakbega, Skender-paša je promijenio svoj do tada odbojan stav prema Dubrovčanima. Preko Zuzorića je poručio da mu nabavi iz Dubrovnika neke tkanine i šećer. Vlada je odobrila da se ta roba za Skender-pašu nabavi bez carine, a Zuzorića je nagradila s 20 dukata za uspješno posredovanje između vlade i Skender-paše.⁷⁴

Dubrovčani se nisu ustručavali da se za svoje probleme obraćaju Skender-paši, bilo da su u pitanju bili neki nesporednici između susjeda ili, pak, trgovački poslovi. Tako se 1502. godine dubrovačka vlada žalila Skender-paši na Alagu Arnauta iz Novog Pazara, koji dubrovačkim trgovcima čini brojne neprilike i nanosi im mnogo štete *o čemu su pomenuti trgovci već izvijestili pašu*.⁷⁵ Šta je Skender-paša uradio za Dubrovčane nakon što su ga izvijestili o njihovim problemima, iz dostupnih izvora se ne vidi. Najvjerovatnije da nije učinio ništa posebno, jer iz kasnijih dokumenata se vidi da su se Dubrovčani obratili Visokoj Porti za pomoć.⁷⁶

Skender-paša je bio aktivan i kada je bila u pitanju izgradnja i popravak osmanskih utvrđenja u Boki Kotorskoj. Tako je u decembru 1502.

⁷² Jorjo Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVI stoljeća*, Sarajevo 1937, str. 116.

⁷³ *Isto*, str. 118.

⁷⁴ Toma Popović, *Turska i Dubrovnik u XVI veku*, Beograd 1973, str. 60-61 (dalje: T. Popović, *Turska i Dubrovnik*); Državni arhiv u Dubrovniku (DAD), Consilium Rogatorum (Cons. Rog), XXIX, 122, 162, 175.

⁷⁵ T. Popović, *Turska i Dubrovnik*, str. 65.

⁷⁶ *Isto*.

godine, zajedno sa hercegovačkim sandžakbegom Mehmed-begom Obrenovićem i njegovim trupama, stigao u Novi. Kako je javio kotorski providur u Mletke, oni su došli *da podignu jedno utvrđenje u Verigama*.⁷⁷ Koliko se zadržao u Boki, iz pristupačnih izvora se ne može utvrditi. Ovaj podatak pokazuje koliko je Skender-paša, na kojem god je položaju bio, uvijek bio aktivan, bilo da su u pitanju vojne aktivnosti, državni poslovi, izgradnja zadužbina i sl.

Nakon što je 1502. godine sklopljen mir sa Mlečanima, a zatim i s Ugarskom, prestale su Skender-pašine vojne aktivnosti. Prema jednom fermanu upućenom Skender-paši 1503. godine, koji je sačuvan kod Marina Sanuda, iz prijestonice mu je naređeno da sve mletačke zarobljenike, ako su kršćani, vrati, a ako su prešli na islam, da im dopusti da oni izaberu da li žele da se vrate u svoju domovinu ili da ostanu na prostoru Osmanskog carstva.⁷⁸ Šta se desilo sa tim brojnim zarobljenicima ne zna se. Postoje jedino podaci iz osmanskih izvora o njegovim oslobođenim robovima: *Džafer, oslobođeni rob Skender-paše, šejh zavije, Hizir, oslobođeni rob Skender-paše, krojač, telal Ahmed, oslobođeni rob Skender-paše*,⁷⁹ *Gazanfer, oslobođeni rob Skender-paše*,⁸⁰ *Ibrahim, sin Alije, oslobođeni rob umrlog Skender-paše, mutevelija vakufa Mustafa-bega*.⁸¹

U novembru 1503. godine u Dubrovnik je stigla vijest da je Skender-paša umro i da će u Bosnu doći novi sandžakbeg, što nije bilo tačno. U novembru 1504. godine ponovo je došla vijest iz Dubrovnika u Mletke da je Skender-paša umro, ali ni ta vijest nije bila tačna. Vjerovatno se tada bio razbolio, jer ga je liječio Gabrijel Zerba, uz mjesečnu platu od 300 dukata.⁸²

Skender-paša je umro u Sarajevu 1506/7. godine u 74 godini.⁸³ Prema Muvekkitu, umro je kao sandžakbeg Bosne. Da li je ukopan u Sarajevu, pored njegove tekije ili negdje drugo, ne zna se pouzdano, s obzirom na to da se nijedna njegova zadužbina nije sačuvala, a odavno ne postoji ni greblje na Skenderiji, gdje je mogao eventualno biti ukopan. Na osnovu ranije iznesenih podataka o njegovom liječenju u Sarajevu, pretpostavlja se da je tu i umro. Kemura navodi podatak da je Skender-paša

⁷⁷ DAD, Consilium Rogatorum, 124; T. Popović, *Turska i Dubrovnik*, str. 67.

⁷⁸ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 207.

⁷⁹ Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 444, 242 i 226.

⁸⁰ B. Zlatar, "O sudbini ratnih zarobljenika u Sarajevu u XVI stoljeću", *POF* 40/1990, Sarajevo 1991, str. 263.

⁸¹ Istanbul, BOA TD, No 533, str. 143.

⁸² Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 207.

⁸³ H. J. Kissling, "Quelques problèmes concernant Iskender-Paša, vizir de Bayezid II", str. 264.

poginuo na Čaldiranskom polju.⁸⁴ To je malo vjerovatno, jer bitka na tom mjestu je bila 1514. godine.

Što se tiče Skender-pašine porodice, navedeno je da mu je otac bio iz Đenove a majka Grkinja, te da je imao brata koji je bio kršćanin i živio je u Peri. Pretpostavlja se da je Skender-paša imao još jednog brata. Naime, jedan podatak iz deftera Kliškog sandžaka iz 1574. godine ukazuje na to, ali se ne spominje ime tog njegovog brata. U selu Semin, drugim imenom Slatina zabilježeno je: *Čifluk-mezra Skender-paše u blizini tvrđave Prusac i u dijelu zemina i mlinovi sa tahvila njegovog brata i Hasana sina Mustafa-age sa pašnjakom, ispasištem i čairom pripada Uskoplju.*⁸⁵

Od uže porodice, Skender-paša je imao četiri sina i jednu kćer: Hurem-pašu, Mustafa-pašu, Numan-bega i Hasan-bega i kćer čije ime se ne navodi u dostupnim izvorima.⁸⁶ Prema Babingeru, *njegovi potomci su se orodili sa vladarskim domom i dugo su igrali značajnu ulogu kao veleposednici na rumelijskom tlu.*⁸⁷

Hurem-paša je početkom XVI stoljeća bio zaim u Bosni. Posjedovao je zeamet u nahiji Brod u iznosu od 73.412 akči. Jedno vrijeme bio je i beglerbeg Karamanije. Na tom položaju je i poginuo.⁸⁸ Nakon njegove smrti, čifluci koje je posjedovao u okolini Rogatice preneseni su na njegovu majku, a ona ih je uvakufila za dušu rahmetlije *i trošila za one koji uče džuzove na njegovom grobu koji se nalazi u zaštićenju Konji.*⁸⁹

Mladi Skender-pašin sin Mustafa-paša rođen je najvjerovatnije 1482. godine u Veseloj Straži.⁹⁰ Još kao mladić s ocem je učestvovao u borbama u Dalmaciji, zatim 1501/2. u vojnim operacijama oko Jajca te u bici na Čaldiran polju 1514. godine. Bio je namjesnik u Siriji i drugim sandžacima na istoku od 1514. do 1526. godine, kada je poginuo.⁹¹ Nije bio sandžakbeg u Bosni, kako je pisao Bašagić.⁹² U Sarajevu je ostao zapamćen kao utemeljitelj prve potkupolne džamije u ovom gradu. Njegova vakufnama je sačuvana i predstavlja najstariji sačuvani primjerak originalne vakufname s ovih prostora. Pisana je

⁸⁴ S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 216.

⁸⁵ Istanbul, BOA, TD, No 533, fo. 115.

⁸⁶ S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 69; Gazi Husrev-begova biblioteka (GHB), dok. br. 3171; Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 71, 86.

⁸⁷ F. Babinger, *Mehmed Osvajač i njegovo doba*, str. 447.

⁸⁸ B. Zlatar, "Porodice", str. 119.

⁸⁹ B. Zlatar, "Popis vakufa u Bosni u XVI stoljeću", *POF XX-XXI*, Sarajevo 1974, str. 127 (dalje: B. Zlatar, "Popis vakufa").

⁹⁰ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 126.

⁹¹ *Isto*.

⁹² S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 56.

arapskim jezikom i čuva se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Ovjerena je u Tripolisu između 25.12.1517. i 3.01.1518. godine.⁹³ Okolo džamije formirala se *mahala džamije Mustafa-bega Skenderpašića, poznatija kao Skenderija*. Za održavanje džamije, kao i mekteba kojeg je podigao uz džamiju, Mustafa-paša je uvakufio veliki posjed zvani Vesela Straža, koji je naslijedio od svoga oca Skender-paše.⁹⁴ *Ta mezra je uvakufljena za potrebe džamije i mekteba koji su osnovani uz zadužbinu njegovog oca i pripojeni toj zadužbini koja se nalazi u samoj varoši Sarajevu, u jednom od gradova ratnika i boraca svetog rata.*⁹⁵ Nakon što je ustanovio vakuf, Mustafa-paša je odredio za muteveliju Kemala, sina Mahmudova. Ubrzo ga je i smijenio, a na tu dužnost imenovao sebe dok bude živ: Odredio je da nakon njegove smrti tu dužnost vrše mutevelije onim redom kako je navedeno u vakufnami njegovog oca Skender-paše.⁹⁶ Među poznatim mutevelijama njegovog vakufa je i Ibrahim, sin Alije koji je bio oslobođeni rob njegovog oca Skender-paše a koji se spominje kao posjednik *čifluka u dijelu sela Vesela Straža, u okviru vakufa Mustafa-bega sa pašnjakom, ispasištem i čairom, te vinogradom.*⁹⁷

Iz popisa vakufa Bosanskog sandžaka vidi se da je *čifluk Mustafa-bega, ponosa plemenitih zapovjednika, sina Skender-pašina* činila mezra Vesela Straža u nahiji Uskoplje koju je on uživao, a koja mu je od ranije bila zaračunata kao mukata u iznosu od 420 akči. Osim toga imao je i mezru Crniće, čija godišnja mukata je iznosila 100 akči. Carskim eminima je svake godine na ime mukata izmirivan iznos u gotovu od 700 akči, a ostatak prihoda, u smislu vakufname, zadržavan je za vakuf i trošen za Mustafa-pašinu džamiju.⁹⁸ Iz kasnijih popisa vidi se da je Vesela Straža upisivana kao selo koje se sastoji od nekoliko mahala, od kojih je prva *mahala Mehmeda Mustafa-bega, sina Iskender-paše*, ustvari današnje selo Vesela a ostale: *Mahala Crniće, Mahala Jaklić,*

⁹³ GHB, *Vakufnama Mustaj-bega Skenderpašića*, 253, inv. br. 176 (391); H. Šabanović, "Dvije najstarije vakufname", str. 403-413; "Vakufnama Mustafa-bega, sina pokojnog i blagopočivšeg Iskender-paše", u: *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Sarajevo 1985, str. 33-38; S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 221-224.

⁹⁴ "Vakufnama Mustaj-bega Skenderpašića"; Istanbul, BOA, TD, No 211, str. 396.

⁹⁵ *Vakufname iz Bosne i Hercegovine*, str. 36.

⁹⁶ H. Šabanović, "Dvije najstarije vakufname", str. 412.

⁹⁷ F. Spaho i M. Kreševljaković, *Uskoplje u srednjem vijeku i ranom turskom periodu (do 17 st.) sa posebnim osvrtom na utvrđene gradove Vesela Straža, Susjedgrad i Prusac*, Naučno-istraživački projekat SIZ-a nauke (neobjavljeni rukopis), Sarajevo 1983, str. 220-221; Istanbul, BOA, TD, No 533, fo. 143.

⁹⁸ B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 127; *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, sv. I/2, Sarajevo 2000, str. 512 (dalje: *Opširni popis*).

drugim imenom *Malo Selo i Mahala Golo Brdo* su danas zasebna sela.⁹⁹ *Selo Vesela Straža je vakuf Mustafa-bega, sina Iskender-paše, pripada Uskoplju. Raja koja stanuje u spomenutom selu je prema starom defteru raja navedenog vakufa. Svake godine oni plaćaju muteveliji 2091 akću, te porez na sitnu stoku, baduhavu, rajinske pristojbe, tapijske pristojbe na zemine i drugo i to mutevelija spomenutog vakufa uzima za vakuf.*¹⁰⁰ Godine 1574. u selu Vesela bilo je 111 kuća, dok defter Kliškog sandžaka iz 1604. godine bilježi 210 kuća sa 39 neoženjenih, a prihod od 12.636 akči je bio isti i 1574. i 1604. godine.¹⁰¹

Kasnije su se u ovom vakufu počele dešavati nepravilnosti. Prema podacima iz jednog fermana napisanog 1791. godine vidi se da su neki ljudi suprotno odredbama vakufname uvodili nove službe i za to uzimali novac, tako da nisu ostajala sredstva za opravak džamije. Baš te 1791. godine kube džamije i munara bili su u ruševnom stanju i trebalo je hitno izvršiti popravke na džamiji, te su se službenici džamije obratili sarajevskom sudu za pomoć.¹⁰² Utvrđeno je da ti novi službenici prema vakufnami nemaju pravo na plaće, a da se ta sredstva moraju koristiti za popravak džamije.

Mustafa-paša se bavio i poezijom. Poznat je pod pjesničkim imenom Sun'ī.¹⁰³ Bio je oženjen jednom od kćeri sultana Selima I (1512.-1520) s kojom je imao sina Kara Osmana. Prema podacima koje donosi Adem Handžić, koji se poziva na usmeno saopćenje rahmetli Hazima Šabanovića, koji mu nažalost nije rekao izvor na osnovu kojeg je to tvrdio, Mustafa-paša je imao i sina Mehmeda koji je 1548. godine bio zbornički sandžakbeg.¹⁰⁴ Hazim Šabanović je te podatke pronašao nakon što je već objavio rad o Skender-paši. Adem Handžić tvrdi da je Mehmed han ukopan u Skoplju pored svoje majke sultanije, kćerke Selima I. Mehmeda hana na položaju zborničkog sandžakbega zamijenio je 1558. godine sin Ahmed.¹⁰⁵

Što se tiče Kara Osmana, o njegovom porijeklu postoje različiti stavovi. U svom radu o muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću, ja sam navela da je Osman Šah-beg Skenderpašić,

⁹⁹ F. Spaho – M. Kreševljaković, *Uskoplje u srednjem vijeku i ranom turskom periodu*, str. 219.

¹⁰⁰ Istanbul, BOA, TD, No 533, fo. 143.

¹⁰¹ F. Spaho – M. Kreševljaković, *Uskoplje u srednjem vijeku i ranom turskom periodu*, str. 219-226.

¹⁰² S. Kemura, *Sarajevske džamije*, 235-236.

¹⁰³ S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 56.

¹⁰⁴ A. Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975, str. 63; B. Zlatar, "Porodice", str. 119.

¹⁰⁵ A. Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, str. 63.

sin Mustafa-paše i kćerke sultana Selima I bio bosanski sandžakbeg od 1562. do 1563. godine, zatim sandžakbeg u Lepantu i Trhali, gdje je i umro, pozivajući se na podatke Hazima Šabanovića.¹⁰⁶ On je tu osporio tvrdnje Pečevije, Muvekkita, Bašagića, Babingera i Elezovića da je Kara Osman bio bosanski sandžakbeg od 1515. do 1518. i 1555/6. godine, budući da je iz tog vremena poznata lista bosanskih namjesnika. Ako je umro u Trhali i sahranjen u tom gradu pored džamije koju je izgradio, nije mogao biti ukopan u selu Kopčići u Bosni.¹⁰⁷

U istom radu, kao i u radu o čuvenoj porodici Malkoča, navela sam da je rodonačelnik ove porodice Kara Osman, što se vidi iz relevantnih osmanskih izvora. On je bio veleposjednik, konjički kapetan koji se isticao u borbama s Mlečanima i Mađarima. Njegove posjede naslijedili su njegovi sinovi: Malkoč-beg, Hasan-beg i Džafer-beg. Kara Osman je ukopan u Kopčićima pored Bugojna, a njegovu grobnicu zapazio je i putopisac Katarino Zeno koji je ovuda prošao 1550. godine. On piše: *Na polju kraj mosta veliki je grob otca Malkoč-bega, koji se zvao Osman-beg, te je kao konjički kapetan sve ove krajeve osvojio.*¹⁰⁸ Na osnovu ovog podatka, kao i podatka iz vakufname Mustafa-paše, sina Skender-pašinog, gdje se među potpisnicima na ovom dokumentu nalazi i ime *Kara Osmana, konjičkog age tvrđave Akhisar*, koji je najvjerovatnije identičan sa onim Osman-begom kojeg spominje Katarino Zeno, Adem Handžić je pokušao da dokaže da je ustvari Skender-paša, otac Mustafa-pašin, djed Kara Osmanov, pradjed Malkoč-begov, Hasan-begov i Džafer-begov itd, ustvari prvi poznati predak čuvene porodice Malkoča. S obzirom na to da su i Skender-paša i njegovi potomci imali značajne posjede u Uskoplju, Handžić pretpostavlja da je možda i Skender-paša porijeklom iz tog kraja.¹⁰⁹

Nasuprot ovim tvrdnjama, koje su ranije iznosili i neki drugi historičari, Hazim Šabanović je tvrdio da je Kara Osman Šah, sin Mustafa-pašin i sultanije, kćerke Selimove, a koji je uživao posebnu naklonost svoga daidže sultana Sulejmana Veličanstvenog, posljednji potomak ove porodice u muškoj lozi.

Međutim, i dalje ostaje otvoreno pitanje da li su Kara Osman, konjički kapetan i Kara Osman, sin Mustafa-paše Skenderpašića iste osobe.

¹⁰⁶ B. Zlatar, "Porodice", str. 119; H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 127.

¹⁰⁷ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 127.

¹⁰⁸ Petar Matković, "Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vijeka", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. LXII, Zagreb 1882, str. 93.

¹⁰⁹ A. Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću", str. 145-146, bilj. 29.

U svakom slučaju, obojica su igrali značajnu ulogu u historiji Bosne u XVI stoljeću, a ukoliko bi pretpostavka Adema Handžića bila tačna, onda bi Skenderpašići i Malkoći bili istog roda.

O Hasan-begu i Numan-begu ima mnogo manje podataka nego o Hurem-paši i Mustafa-begu. Hasan-beg je najvjerojatnije po očevoj želji završio izgradnju njegove tekije u Sarajevu, dok je Numan-beg bio zaim u Bosni, gdje je imao posjede na Igmanu i Bjelašnici.¹¹⁰

Skender-paša je imao i kćerku, ali nije poznato kako se ona zvala. Bila je udata za smederevskog sandžakbega Mustafa-pašu, koji je bio na tom položaju od 1503. do 1506. godine, a nakon toga i sandžakbeg Nikopolje.¹¹¹ U Nišu je podigao jedan mekteb, a u Naldeku džamiju za čije održavanje je uvakufio pet sela koja je kao mulk dobio od sultana Bajezida.¹¹²

Kao sandžakbeg Bosanskog sandžaka, ali i kao komandant u brojnim vojnim pohodima, Skender-paša je imao svoju pratnju, svitu. U njoj su bili i istaknuti ratnici kao vojvoda Sulejman, koji je zapovijedao trupama u vojnim akcijama po sjevernoj Dalmaciji, bio rodom iz Vrane¹¹³ i posjedovao je čifluk u selu Gvozden (kod Fojnice),¹¹⁴ zatim Luka Zugli iz Hrašćana kod Vrane.¹¹⁵ Od poznatih službenika Skender-pašinih, u izvorima se spominje i njegov haznadar Ibrahim-ef., kao i ćehaja Jusuf-aga.¹¹⁶

Skender-paša je bio izuzetno sposoban i uspješan vojskovođa. Na osnovu brojnih osmanskih hronika vidi se da je bio ...*vrlo blizak i pouzdan dvorjanik sultana Osvajača*.¹¹⁷ Međutim, nikada nije prekinuo vezu sa svojom rodbinom koji su bili kršćani. To se vidi iz podataka koje donosi njegov savremenik Donado da Lezze.¹¹⁸ To je jedan od brojnih primjera u Osmanskom carstvu, gdje je u jednoj porodici bilo i muslimana i kršćana. Kada se udavala kćerka njegovog brata, Skender-paša joj je dao veliki miraz. Nazivali su ga i *Đenovljanin*, a on sebe *gospodar bosanski*.¹¹⁹

¹¹⁰ GHB, dok. br. 3171; S. Bašagić, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci*, str. 22 i 58; Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 76 i 81.

¹¹¹ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 127; B. Zlatar, "Porodice", str. 119.

¹¹² M. T. Gökbilgin, *Edirne ve paşa livası*, str. 440-441.

¹¹³ S. Traljić, "Vrana", str. 349.

¹¹⁴ Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 45.

¹¹⁵ S. Traljić, "Vrana", str. 349.

¹¹⁶ S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 216.

¹¹⁷ H. Šabanović, "Bosanski sandžakbeg Skender", str. 124.

¹¹⁸ Donado da Lezze, *Historia Turchesca*, str. 97.

¹¹⁹ Č. Truhelka, *Tursko-slovenski spomenici*, str. 49-50 i 86-87.

Zbog njegovih stalnih vojnih akcija usmjerenih prema Zapadu, posebno prema Istri, Lombardiji pa sve do Venecije, Dubrovčani su ga smatrali opasnim, a zbog njihovih uspješnih međusobnih veza, posebno kada je Skender-paša bio vezir, okarakterisali su ga kao blagog državnika. Iz jednog pisma upućenog Dubrovčanima vidi se i jedna osobina Skender-pašina, koja baš i nije bila svojstvena onovremenim velikodostojnicima. Naime, kada su mu Dubrovčani poslali 50 dukata, koliko je tada bilo uobičajeno da oni šalju susjednim sandžakbezima, on im se zahvalio rekavši da ima dosta novaca, a ako već nešto žele da mu poklone, bilo bi lijepo da to budu tkanine. Očigledno da je polagao pažnju na lijepu odjeću.¹²⁰ Iz kasnijih izvora se vidi da se je i Skender-paša primao dukate, čak i u većim iznosima.

SKENDER-PAŠIN DOPRINOS URBANOM RAZVOJU SARAJEVA

Kao i drugi velikodostojnici u Osmanskom carstvu, i Skender-paša je ulagao svoj imetak u dobrotvorne svrhe, podižući zadužbine u raznim dijelovima Carstva. Za nas je posebno interesantan Skender-pašin doprinos urbanom razvoju Sarajeva u vremenu kada je bio bosanski sandžakbeg. Svoje zadužbine situirao je u dva dijela grada, koja su do tog vremena bila slabije naseljena, na područje Kovača i Vratnika i današnje Skenderije. Ovo pokazuje da je Skender-paša planski pristupio izgradnji svojih zadužbina da bi doprinio ne samo urbanom razvitku grada nego i naseljavanju stanovništva. Potaknut nedostatkom vode na Vratniku, dao je da se jedan rukavac Moščanice prevede preko Vratnika. Ta voda išla je kroz ulice: Ispod oraha, Vratnik Mejdan, Bajramagina, Ploče i Mlini. Od Džinine ulice voda se spuštala u Patke gdje se sastajala sa Ramića banjom i Bukom, a odatle tekla preko Baščaršije i Halača, gdje se pored Tabačkog mesdžida ulijevala u Miljacku. Osim što je provođenje vode preko Vratnika i Kovača doprinijelo naseljavanju stanovništva na ovom području, voda je utjecala i na ljepši izgled tog dijela grada, jer je tekla kroz mnoge avlije i bašče, a na jednom dijelu bili su podignuti i mlinovi, od kojih ih je osam pripadalo Skender-pašinom vakufu.

Prva mahala koja je nastala na tom području grada nosila je ime ovog sandžakbega, jer se formirala okolo mesdžida kojeg je on podigao najvjerovatnije kada je prvi put bio namjesnik u Bosni. Skender-pašina mahala se prvi put spominje u popisu Bosanskog sandžaka iz 1516.

¹²⁰ *Isto*, str. 200-203.

godine kao *Mahala umrlog Skender-paše*,¹²¹ dok se mesdžid spominje u popisu iz 1528. godine i to samo usput. Naime, u Mahali hadži Ejnehanovog mesdžida navodi se među stanovnicima ove mahale Jusuf, sin krojača Hasana, mujezin Skender-pašinog mesdžida.¹²² Do 1528. godine iz Skender-pašine mahale razvilo se pet novih mahala, što govori o intenzivnom razvoju ovog dijela grada u prvim decenijama XVI stoljeća. To su *Mahala šejha Ferruha*, *Mahala Kebkebirovog mesdžida*, *Mahala Munla Arapova mesdžida*, *Mahala starog Hadži Ejnehanovog mesdžida* i *Mahala Hadži Ejnehanovog mesdžida*. One su se prostirale iznad Kovača do na Vratnik Mejdan. To znači da je Skender-pašina mahala nekada obuhvatala sva naselja na lijevoj strani drumu što vodi iznad Kovača, od Džinina sokaka uz Širokac i Ploču do na Vratnik Mejdan.¹²³

Početak XVI stoljeća Skender-paša je u sasvim drugom dijelu grada započeo s izgradnjom zadužbina. Sve do kraja XV stoljeća, prostor na lijevoj obali Miljacke, na mjestu današnje Skenderije, predstavljao je ziratno zemljište koje se zvalo Skrajnik ili Skakrići.¹²⁴ Skender-paša je mezru Kakrin (danas selo Kakrinje u blizini Hadžića), koju je od ranije posjedovao, dao u zamjenu za spomenuto zemljište i pretvorio ga u voćnjake i vrtove. Nakon toga je tu podigao tekiju nakšibendijskog reda. O tome postoji zabilješka u defteru Bosanskog sandžaka iz 1528.-1530. godine iz koje se, također, vidi da se zemljište na kojem je izgrađena tekija nalazilo u blizini Varoši, odnosno starog Trgovišta. To znači da se je Varoš nalazila u blizini Skenderije, tačnije na području gdje je danas Ali-pašina džamija i Higijenski zavod, odnosno na nekadašnjem glavnom drumu pokraj potoka Koševo. *Spomenutu mezru Kakrin je ranije kupio Skender-paša i zamijenio je za vojnučku zemlju koja se nalazila blizu Varoši a zvala se Skrajnik. I u starom defteru je na njega upisana kao vrt. Na spomenutoj zemlji Skrajnik spomenuti umrli je napravio zaviju a vrt, livade i njive koje su se nalazile okolo nje uvakufio za zaviju. Prihod sa njih uzeti su za vakuf i troše se za zaviju.*¹²⁵

Skender-pašina tekija pripadala je derviškom redu nakšibendija, koji se na našim prostorima pojavio odmah nakon dolaska vojske sultana Mehmeda II Fatih sredinom XV stoljeća. O tome svjedoče i dva sačuvana nišana u haremu Ali-pašine džamije. Na njima su uklesana imena dvojice derviša pripadnika ovog tarikata, Ajni-dede i Šemsi-dede,

¹²¹ Istanbul, BOA, TD, No 56, str. 11.

¹²² Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 250.

¹²³ H. Šabanović, "Postanak i razvoj Sarajeva", *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine XIII*, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 5, Sarajevo 1960, str. 100.

¹²⁴ Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 191.

¹²⁵ Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 191.

koji su poginuli u vojsci sultana Mehmeda Fatiha prilikom osvajanja Bosne 1463. godine. Oni su bili ukopani u turbetu koje se nekada nalazilo u tekiji Gaziler koju je sagradio neki Hasan-beg, a nalazila se na mjestu gdje je danas Higijenski zavod. Iz natpisa na njihovim nišanima vidi se da su pripadali redu nakšibendija.¹²⁶ Derviški red nakšibendija osnovao je Muhamed ibn Bahauddin al-Buhari Nakšibendi. Budući da je sultan Mehmed Fatih pružao podršku derviškom redu nakšibendija, a Skender-paša je učestvovao u njegovoj vojsci, najvjerovatnije je i sam bio pripadnik ovog tarikata. Muvekkit navodi da je Skender-paša po opredjeljenju bio sufija.¹²⁷

Tekija je sagrađena najvjerovatnije u vrijeme trećeg namjesnikovanja Skender-pašinog u Bosni, između 1499. i 1504. godine, dok je vakufnama o njenom osnivanju napisana 1504. godine.¹²⁸ Međutim, na osnovu jednog dokumenta koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, vidi se da je Skender-paša izgradnju tekije započeo odmah nakon što je imenovan za sandžakbega u Bosni, ali ne dovršivši “svoj hani-kah” povukao se na svoj zeamet Vesela Straža. Svoga sina Hasan-bega je poslao da dovrši izgradnju tekije.¹²⁹ *S njene dvije strane bila je bašča, travnjak, šuma (šikara)*, zapisano je u Popisu vakufa iz 1540. godine.¹³⁰ I iz drugih izvora se može vidjeti da je Skender-paša izgradio svoju tekiju na veoma lijepom mjestu u blizini vode, okolo koje su bile bašče, voćnjaci, livade i šume.

Uz tekiju je Skender-paša podigao imaret i musafirhanu, koje su zajedno činile jedan kompleks koji je stoljećima služio ne samo kao duhovni centar u kojem se obavljao zikr nego i kao socijalna i humanitarna ustanova.¹³¹ Skender-pašin imaret i musafirhana prvenstveno su služili za smještaj putnika i gostiju, a u imaretu su se pored njih hranili i službenici vakufa te siromašni stanovnici grada.

Uz tekiju su bile i dvije tabhane (mjesto gdje se štavila koža), kuhinja, ostava i štala.¹³² Za snabdijevanje vodom njegovih zadužbina,

¹²⁶M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. I Sarajevo 1998, str. 405.

¹²⁷Muvekkit, *Povijest Bosne*, str. 99.

¹²⁸Istanbul, BOA, MAD, No 625, str. 699.

¹²⁹GHB, dok. br. 3171; S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 215.

¹³⁰B. Zlatar, “Popis vakufa”, str. 129.

¹³¹A. Handžić, “O ulozi derviša u formiranju gradskih naselja u Bosni u XV stoljeću”, *POF XXXI/1981*, Sarajevo 1981, str. 169-178; B. Zlatar, “Preteče humanitarnih društava u osmansko doba u Sarajevu”, u: *Zbornik radova Humanistički aspekti djelovanja dobrotvornih društava u osmansko doba u Sarajevu*, Sarajevo 1997, str. 135-140.

¹³²B. Zlatar, “Popis vakufa”, str. 129-130.

Skender-paša je doveo vodu sa Soukbunara. Do 1891. godine ispred tekije je stajala vrlo lijepa česma sa dvije lule i kamenim koritom, koju je podigao ovaj vakif, ali nije sačuvana, kao ni svi drugi objekti ovog vakufa. Sačuvan je samo tekst tariha koji se nalazio na toj česmi.¹³³

Preko puta tekije, na drugoj obali Miljacke, Skender-paša je sagradio dvor, uz njega karavan-saraj s 11 dućana u prizemlju i sve te zadužbine povezo mostom kojeg je dao sagraditi na Miljacki. Taj most bio je od drveta i često je stradao u poplavama, te ga je 1861. godine obnovio Fadil-paša Šerifović, o čemu se je sačuvao kronogram u njegovom *Divanu*.¹³⁴ Napokon, 1893. godine most je zamijenjen željeznim, ali ne na istom mjestu nego nešto uzvodno.¹³⁵

Oko zadužbina formirala se Skender-pašina mahala koja se ne spominje u popisima Bosanskog sandžaka. Vremenom se iz nje razvilo nekoliko novih mahala. Spominje se jedino u Popisu vakufa iz 1540. godine: *U Mahali umrlog Skender-paše u samom Sarajevu je njegova tekija*.¹³⁶ Nakon što mu je sin Mustafa-paša podigao 1517. godine svoju džamiju u blizini očeve tekije, ta se mahala nazivala njegovim imenom *Mahala džamije Mustafa-bega, sina umrlog Skender-paše*.¹³⁷

Za održavanje svojih zadužbina Skender-paša je ostavio bogat vakuf. Njegova vakufnama se nije sačuvala, ali se pouzdano zna da je napisana 1504. godine.¹³⁸ Međutim, iz drugih izvora, posebno popisa vakufa sadržanih u defterima Bosanskog sandžaka, kao i iz pojedinačnih dokumenata sačuvanih u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, mogu se vidjeti podaci sadržani u vakufnami, te promjene koje su se dešavale u vakufu u kasnijem vremenu.¹³⁹

Skender-paša je uvakufio brojne čifluke koji su se nalazili oko njegovih zadužbina, zatim u selima Pofalići, Kovačići, Halilovići, Stup, koja su danas sastavni dio grada Sarajeva, zatim zemljište Ravanluk kod Višegrada, čifluk Kovanluk (danas selo Kovanj kod Rogatice),

¹³³Hamdija Kreševljaković, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu*, Sarajevo 1939, str. 34; M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. I, str. 218-219.

¹³⁴Džemal Čelić – M. Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1998, str. 133.

¹³⁵H. Kreševljaković, *nav. dj.*, str. 209.

¹³⁶B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 129.

¹³⁷Istanbul, BOA, TD, No 157, 211 i 379.

¹³⁸Istanbul, BOA, MAD, br. 625, str. 699.

¹³⁹Istanbul, BOA TD No 164, str. 379; TD, No 211, str. 390, 396, 397; B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 115-116 i 129-130; Istanbul, BOA TD No 462, str. 21 i 27; MAD, No 625, str. 689-690 i 699-700; Ankara, TK, No 477, str. 343 i 346; *Opširni popis*, sv. I/2, str. 491; GHB, dok. br. 3171.

brojne pašnjake na Igmanu i Bjelašnici, 15 čifluka u selu Kovači što su predstavljali timar njegovog sina Numana.¹⁴⁰ Uvakufio je i veliki broj mlinova, od kojih je osam bilo na Moščanici, osam na potoku Koševo, pet u Visokom, tri kod Rogatice, četiri u Višegradu.¹⁴¹ Kemura navodi da su iz sredstava Skender-pašinog vakufa podignute i 33 česme.¹⁴²

Čifluk u Sarajevu Skender-paša je kupio od Alije, sina Balabanova, sa jednim mlinom, njivom i livadom kupljenim od Radoslava Mihalića, Radivoja Pohvalića, Ćose popa i Mihajla. Zemljište poznato pod imenom Gorica kupio je od Bari Jigita i Ajasa, zemljište, mlin i bašču od Kastamonlu Ajdin-čelebije i Mustafe, sina Timurova. Svi čifluci posjedovani su kao vakuf, a prihodi su trošeni za Skender-pašinu tekiju.¹⁴³

Popisi vakufa sadržani u defterima Bosanskog sandžaka iz 1528-30., 1540-41., 1565., 1567-68. i 1604. godine pokazuju da se stanje u vakufu u prvih 100 godina nije mnogo mijenjalo. Prihodi su bili isti i iznosili su 32.459 akči, a dolazili su od mlinova, vrtova, zemljišta, djeteline (travnjaka) u blizini tekije, kao i od čifluka. Ti prihodi trošili su se za namirnice za tekiju, službenike vakufa i putnike koji dolaze i odlaze, te za održavanje objekata: *za pšenicu dnevno 5 akči, za rižu dnevno 3 akče, za meso dnevno 10 akči, za hljeb dnevno 14 akči, za med i sir za goste dnevno 1 akča, za drva dnevno 4 akče, za muteveliju dnevno 5 akči, za šejha dnevno 3 akče, za opravke dnevno 3 akče, za pisara dnevno 2 akče, za nazira dnevno 2 akče, za pekara dnevno 2 akče, za kuhara dnevno 2 akče, za kajjima dnevno 2 akče, za feraša dnevno 2 akče, za ulje (osvjetljenje), prostirku, svijećnjake, so i začine dnevno 5 akči, za ašure godišnje 300 akči, a sve u smislu vakufname.*¹⁴⁴

Skender-paša je odredio da se u imaretu svaki dan kuha *fudulija* (jelo od jufki), a svako uoči petka i Bajramom pilav i zerde te 10. muharrema *ašure*. Iz specifikacije troškova vidi se da su bila određena sredstva i za med kojim su se posluživali putnici koji su dolazili u musafirhanu.¹⁴⁵

Detaljan popis Skender-pašinog vakufa nalazi se u Popisu vakufa iz 1565. godine, gdje je zapisana i godina izdanja vakufname:¹⁴⁶

¹⁴⁰ GHB, dok. br. 3171; S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 216; Alija Bejtić, "Skender-pašina tekija u Sarajevu", *Novi Behar* XVI/1944, br. 2, str. 25; Đ. Mazalić, *Biograd-Prusac*, str. 156-157.; Dž. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 39.

¹⁴¹ A. Bejtić, "Skender-pašina tekija", str. 25; B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 129.

¹⁴² S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 215-216.

¹⁴³ B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 129.

¹⁴⁴ Istanbul, BOA, TD, No 164, str. 379; TD, No 211, str. 390, 396, 397; MAD 625, str. 689-690 i 699-700; TD, No 462, str. 21 i 27; Ankara, TK, No 477, str. 343 i 346.

¹⁴⁵ A. Bejtić, "Skender-pašina tekija", str. 24-25.

¹⁴⁶ Istanbul, BOA, MAD, No 625, str. 699-700.

*Vakuf zavije umrlog Skender-paše u samom Sarajevu
datum vakufname 910. (1504.)*

<i>čift u okolini tekije – prihod</i>	<i>3.000</i>
<i>stabla voćaka u mahali, što su izdvojeni iz spomenute bašče – godišnje</i>	<i>3.380</i>
<i>zemini jondžaluk i ... u okolini zavije sada je postao naselje, uzima se mukata – prihod</i>	<i>312</i>
<i>4 mlina na potoku Koševo – prihod</i>	<i>2.900</i>
<i>zemini u selu Pofalići, pripada Sarajevu, 13 desetaka zemlje, poznatih pod imenom Ormanluk; jedan dio se obrađuje, jedan dio je pod šumom – prihod</i>	<i>225</i>
<i>zemin u selu Kovačići, pripada Sarajevu, poznat kao zemlja Balabanovih sinova, 3 dijela – prihod</i>	<i>350</i>
<i>zemini u blizini sela Dolac, pripada Sarajevu, 15 dijelova zemlje poznatih kao zemlje Abdija Kastamonlija i Timura, sina Mustafina – prihod</i>	<i>645</i>
<i>zemin zvani Ragal, u selu Korča, pripada Sarajevu, poznat kao Korčin čifluk, tri dijela zemlje – prihod</i>	<i>660</i>
<i>zemin u samom Sarajevu, čifluk kupljen od Dizdarevića: Mehmeda, Mustafe i Ibrahima, sada postao naselje, uzima se mukata – godišnje</i>	<i>300</i>
<i>zemin u samom Sarajevu poznat pod imenom Gorica – prihod</i>	<i>756</i>
<i>zemin u selu Radetići, pripada Sarajevu, poznat pod imenom zemlja džerraha Karagoza, postao naselje, uzima se mukata, 1 dio – godišnje</i>	<i>20</i>
<i>čift u spomenutom selu Radmanići, pripada Sarajevu, sada postao čair – prihod</i>	<i>80</i>
<i>mlinovi na rijeci Moščanici u samom Sarajevu, prema vakufnami ima 5 mlinova, zalaganjem mutevelije broj se povećao na 8 – prihod</i>	<i>13.950</i>
<i>5 mlinova u samom Visokom – zapušteni</i>	
<i>3 mlina na rijeci Rogatici u samom Čelebi Pazaru – prihod</i>	<i>400</i>
<i>4 mlina na rijeci Rzav, u samom Višegradu – zapušteni</i>	
<i>zemin u samom Višegradu poznat pod imenom Ravanluk, 3 dijela – prihod</i>	<i>30</i>
	<i>ukupno 27.009¹⁴⁷</i>

Ovaj prihod se trošio za hranu u tekiji: meso, hljeb, pirinač, maslo, grah, mlijeko, za osvjetljenje i prostirku, za plaće mutevelije, nazira, šejha, pisara, kuhara, ferraša, za med i drva radi gostiju, za ašure, za

¹⁴⁷ Istanbul, BOA, MAD, No 625, str. 700.

popravke – u ukupnom iznosu od 26.133, tako da je ostatak sredstava iznosio 876.¹⁴⁸

Prihodi i rashodi u ovom vakufu nisu se mijenjali narednih tridesetak godina, jer isti podaci o ovom vakufu nalaze se i u defteru iz 1604. godine,¹⁴⁹ samo se među приходима Вишеграда 1604. godine navode i podaci o Skender-pašinih ribnjacima u ovom gradu.¹⁵⁰

Kako se vidi iz nekoliko popisa vakufa, Skender-paša je ostavio bogat vakuf za održavanje svojih zadužbina, počev od zemljišta u Sarajevu i u okolini Rogatice, zatim 27 mlinova na Moščanici, potoku Koševo, u Visokom i Rogatici, te mezru u selu Semin, drugim imenom Slatina, u blizini Prusca.¹⁵¹ Kasnije su ovom vakufu pridodati i pašnjaci te livade na Igmanu i Bjelašnici.¹⁵²

Imao je posjede i u nahiji Lašvi u blizini travničke tvrđave, koje je prodao: *Jajlak sa čairima i otlakom, zemlje, čaire i ispasišta mustahfizi tvrđave kupili su od umrlog Skender-paše.*¹⁵³

Skender-pašini vakufski objekti mnogo puta su stradali u poplavama koje su bile česta pojava u Sarajevu. Tako je u sarajevskom sidžilu iz 1566. godine zabilježeno da je mutevelija ovog vakufa tražio odobrenje da se popravi tekija, most, kuhinja, hambar i mlin. Iz Jedrena je tada došlo odobrenje da se utroši 5.000 akči za popravak tekije, 4.000 za popravak mosta, 4.000 za popravak mlina te 20.000 za popravak mlinova u Visokom.¹⁵⁴

Prolazeći kroz Sarajevo 1667. godine, Evlija Čelebija je zapazio ovu tekiju koju naziva tekijom Šejh Musafira.¹⁵⁵ Nakon velikog požara koji je zadesio Sarajevo 1697. godine, kada je vojska Eugena Savojskog zapalila i opljačkala Sarajevo, među brojnim objektima stradala je i ova tekija zajedno s imaretom i musafirhanom.¹⁵⁶ Iz prihoda vakufskih nekretnina, ovi objekti su obnovljeni i tekija je nastavila s radom, ali više nikada ni stanje u vakufu niti u tekiji i imaretu i musafirhani nije bilo kao prije požara. Tom prilikom je najvjerojatnije izgorjela i vakufnama, pa je tadašnji mutevelija iskoristio nedostatak tog važnog dokumenta i, protivno odredbama vakufname, svakog uoči petka dijelio hljeb, a za

¹⁴⁸ *Isto.*

¹⁴⁹ Ankara, TK, No 477, fo. 345; *Opširni popis*, sv. I/2, str. 491.

¹⁵⁰ *Opširni popis*, sv. II, str. 411.

¹⁵¹ Istanbul, BOA, TD, No 533, fo. 115.

¹⁵² GHB, dok. br. 3171; V. Skarić, *Sarajevo*, str. 44-46.

¹⁵³ *Opširni popis*, sv. I/2, str. 217.

¹⁵⁴ S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 218-219.

¹⁵⁵ Evlija Čelebi, *Putopis – Odlomci o jugoslovenskim zemljama*, preveo, uvod i komentar napisao Hazim Šabanović, Sarajevo 1996, str. 111.

¹⁵⁶ Dž. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 40.

oba Bajrama pilav i zerde u svaku kuću Skender-pašine mahale. Kada je 1790. godine tadašnji mutevelija prestao s tom praksom, stanovnici mahale su se pobunili i tom prilikom isposlovali kadijsku odluku da se nastavi s dijeljenjem hrane svim stanovnicima mahale.¹⁵⁷

Kao i u drugim, posebno većim vakufima, i u ovom su se počele dešavati razne nepravilnosti i zloupotrebe. Tako se je 1778. godine tadašnji mutevelija Skender-pašinog vakufa Abdullah, sin Mehmedov, žalio bosanskom valiji i kadiji Čelebi Pazara (Rogatice) na stanovnike sela Kovanj, jer su odbijali da plaćaju desetinu na voće koje prodaju, pa su tako nanosili štetu vakufu.¹⁵⁸

Problem oko dijeljenja hrane iz imareta stanovnicima Skender-pašine mahale se je nastavio, pa je taj spor došao do Istanbula. Tako je 1801. godine aga Visoke Porte, zadužen za vakufe u Carstvu, sarajevskom kadiji dostavio arz u kojem traži da uzme u zaštitu muteveliju, nazira i pisara Skender-pašinog vakufa od svih onih iz sarajevske čaršije koji se miješaju u poslove vakufa. Naime, u tekiji se je svaki dan kuhao pilav i zerde i dijelio siromašnim i službenicima vakufa, a što preostane i putnicima. Međutim, trgovac Mehmed Imširlić, kao i još neki mještani, neovlašteno su dijelili hranu ostalim stanovnicima mahale. Nakon što je mutevelija i šejh tekije Mustafa zatražio zaštitu od sarajevskog kadije, naređeno je da se treba ponašati po odredbama vakufa.¹⁵⁹ Službenici vakufa nisu bili zadovoljni kadijinom odlukom, te su zatražili pomoć iz Istanbula. Tada je sultan Selim III na osnovu Skender-pašine vakufname izdao ferman iz kojeg se vidi da u vakufnami nema propisa prema kojem se hrana dijeli i stanovnicima Skender-pašine mahale, te se zahtijeva da se postupa po odredbama vakufname.¹⁶⁰

Sljedeće 1802. godine mutevelija Skender-pašina vakufa se ponovo obratio sarajevskom kadiji žaleći se na nekog Hadži Mehmeda, imama Saliha i Skoku Mustafu da ne plaćaju vakufu prihode sa jedne bašče uz samu tekiju, kao i sa zemina koje je vakuf otkupio od Dizdarevića: Mustafe, Mehmeda i Ibrahima.¹⁶¹ I 1804. godine mutevelija Skender-pašinog vakufa Omer, sin hadži Aliji žalio se bosanskom valiji i sarajevskom kadiji na timarliju Mehmeda, sina Alijinog, koji se miješao u naplatu prihoda u selu Dolac koje pripada ovom vakufu.¹⁶²

¹⁵⁷ A. Bejtić, "Skender-pašina tekija", str. 25.

¹⁵⁸ Orijentalni institut u Sarajevu (OIS), Zbirka ANUBiH, Ahkam šikajet defteri, inv. br. 85/Ia, 753, 185, 4, obradio A. Polimac (u rukopisu).

¹⁵⁹ OIS, Zbirka ANUBiH, Ahkam šikajet defteri, inv. br. 85/IV, VII, 54/4, str. 165.

¹⁶⁰ GHB, Muhamed Enveri Kadić, *Tarih-i Enveri*, 7315, fo. 329-332.

¹⁶¹ OIS, Zbirka ANUBiH, Ahkam šikajet defter, VII, 55/3.

¹⁶² OIS, Zbirka ANUBiH, Ahkam šikajet defter, VII, 240/2.

U januaru 1817. godine obratio se sarajevskom kadiji Seid Mustafa-aga, kao aga Visoke Porte. On je uputio arz Porti u kome moli da se zabrani Mehmedu, sinu Salihovu, mustahfizu tvrđave Hodidjed, da se miješa u naplatu prihoda s bašče koja se nalazi uz tekiju umrlog Skender-paše, zatim u prihode sa zemljišta Ormanluk u selu Pofalići i zemljišta zvanog Vrbak u selu Radahna, u nahiji Sarajevo, a što je sve navedeno u vakufskim defterima kao vakuf Skender-pašine tekije u Sarajevu.

Tadašnji mutevelija Skender-pašinog vakufa Šakir Alija i Mehmed žalili su se na spomenutog mustahfiza tvrđave Hodidjed da im se stalno miješa u naplatu vakufskih prihoda, iako on ima svoj timar u nahiji Sarajevo. Aga Visoke Porte, pod čijim nadzorom su bili svi vakufi, naredio je da se postupi u smislu navedenog arza.¹⁶³

I pored naređenja sa Visoke Porte, nepravilnosti u vakufu su se nastavile. Tako postoji podatak i iz 1819. godine iz kojeg se vidi da je Mustafa-aga, aga Visoke Porte, u svome arzu naglasio da se, i pored zabrane, mustahfiz tvrđave Hodidjed Mehmed, sin Salihov i dalje miješa u vakufske posjede Skender-pašine tekije. Tada je naređeno veziru da postupi u smislu ranije izdatog emri šerifa.¹⁶⁴

Ovo su samo neki od primjera o nepravilnostima koje su se dešavale u ovom vakufu tokom stoljeća, tako da su zbog toga, kao i zbog drugih nedaća, poplava, neadekvatnog održavanja, ratnih razaranja itd., prihodi vakufa počeli opadati, pa su u XIX stoljeću zatvoreni imaret i musafirhana, a tekija je prestala sa radom 1942. godine.¹⁶⁵

SLUŽBENICI VAKUFA

Skender-paša je odredio koji će službenici raditi u vakufu i koliko će im iznositi plaća za tu službu:

Mutevelija je prema vakufnami dobivao dnevno 5 akči i ušur od prihoda. Prvi poznati mutevelija ovog vakufa bio je Skender-pašin ćehaja Jusuf-aga.¹⁶⁶ Sredinom XVI stoljeća mutevelija Skender-pašinog vakufa bio je Ahmed Čelebi, sin Hizirov.¹⁶⁷ Iz kasnijeg vremena poznato je još nekoliko mutevelija ovog vakufa. U vrijeme kada je u Sarajevo ušla vojska Eugena Savojskog, ovu dužnost vršio je muderis Ahmed-ef. Drnišlija, koji je poginuo u vrijeme tih burnih događaja u Sarajevu,

¹⁶³ OIS, Zbirka ANUBiH, Šikajet defter, VIII, 48/1.

¹⁶⁴ *Isto*.

¹⁶⁵ Dž. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 41.

¹⁶⁶ M. E. Kadić, *Tarih-i Enveri*, 7301, fo. 182; S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 216.

¹⁶⁷ GHB, Sidžil br. 1, str. 45.

a naslijedio ga je njegov sin Ali-ef. Nakon toga poznate su mutevelije Ibrahim halifa i Mehmed halifa (1737).¹⁶⁸ Godine 1778. mutevelija je bio Abdullah, sin Mehmedov.¹⁶⁹ Iz jedne žalbe stanovnika Skender-pašine mahale upućene sarajevskom kadiji 1798. godine, vidi se da je mutevelija Skender-pašinog vakufa u to vrijeme bio Mustafa Bračo, a prije njega Hadži Abdullah Muzdedžija.¹⁷⁰ Između 1802. i 1835. godine mutevelije su bili: Mustafa halifa, sin Ibširov,¹⁷¹ Omer halifa, sin hadži Alijin,¹⁷² Šakir Ali halifa, Salih-aga Vrago i Bego Drnišlija.¹⁷³ Na osnovu podataka iz arhiva Skender-pašine tekije iz XIX i prve polovine XX stoljeća vidi se da je 1884. godine za muteveliju postavljen Hašim-aga Denišlija.¹⁷⁴ Iz jednog akta od 20. 07. 1929. godine vidi se da je ova funkcija ostala u porodici Denišlija (Denišlića).¹⁷⁵

Nazir – službenik koji nadzire vakufsku imovinu i rad mutevelije imao je dnevno jednu akču za svoju službu, a uvjet je bio da taj službenik bude sarajevski kadija.¹⁷⁶ Kasnije je plaća nazira iznosila dvije akče.¹⁷⁷

Šejh u Skender-pašinoj tekiji dobivao je tri akče dnevno. Godine 1528-30., šejh tekije bio je Džafer, oslobođeni rob Skender-paše.¹⁷⁸ Dalje u dostupnim izvorima nema podataka o šejhovima ove tekije sve do XVIII stoljeća, kada se 1737. godine spominje Ibrahim halifa koji je te godine dao ostavku, a na njegovo mjesto je postavljen Mehmed halifa; 1801. godine spominje se šejh Mustafa.¹⁷⁹ Između 1833. i 1849. godine šejh Skender-pašine tekije bio je Salih, sin Ibrahimov, uz plaću od 12 akči dnevno.¹⁸⁰ Posljednji poznati šejh bio je Potogija Hadži Mehmed.¹⁸¹

¹⁶⁸ A. Bejtić, "Skender-pašina tekija", str. 25.

¹⁶⁹ OIS, Zbirka ANUBiH, Ahkam šikajet defter, inv. br. 85/1a.

¹⁷⁰ S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 227-228.

¹⁷¹ *Isto*, str. 239. Berat o postavljenju Mustafa halife za muteveliju Skender-pašinog vakufa izdat je 1802. godine u Carigradu.

¹⁷² OIS, Zbirka ANUBiH, Ahkam šikajet defter, VII, 240/2.

¹⁷³ S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 239-244.

¹⁷⁴ Historijski arhiv Sarajevo. Fond Skender-pašina vakufa, br. 18.

¹⁷⁵ Dž. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 43.

¹⁷⁶ B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 130.

¹⁷⁷ *Opširni popis*, sv. I/2, str. 483.

¹⁷⁸ Istanbul, BOA, TD No 157, str. 244; B. Zlatar, "O sudbini ratnih zarobljenika u Sarajevu u XVI stoljeću", str. 263.

¹⁷⁹ Dž. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 42. Autor se o ostavci Ibrahima halife poziva na jedan berat koji se čuvao u Orijentalnom institutu pod brojem 4882. Bilo bi zanimljivo nešto više saznati o razlozima ostavke, jer to je bio rijedak slučaj, ali nažalost i ovaj dokument je izgorio sa ostalim u paljevini Orijentalnog instituta.

¹⁸⁰ M. E. Kadić, *Tarih-i Enveri*, 7324, fo 353.

¹⁸¹ Dž. Čehajić, *Derviški redovi*, str. 43.

Džabija – ubirač vakufskih prihoda. Prvi poznati džabija bio je Ibrahim-ef., koji je ujedno bio i haznadar.¹⁸²

Katib – pisar, imao je dnevno 2 akče. Jedini do sada poznati pisar ovog vakufa bio je Ali-ef.¹⁸³

Kuhar u tekiji imao je dnevno 2 akče, *ferraš* dnevno 1 akču, a *kiajjim* dnevno 2 akče.¹⁸⁴

OSTALE SKENDER-PAŠINE ZADUŽBINE

Skender-paša je podigao i jedan most na rijeci Bosni, o čemu postoje podaci u defteru Bosanskog sandžaka iz 1528-30. godine. Naime, za održavanje tog mosta bili su zaduženi vojnuci sela Hreljevo u blizini Sarajeva: *Na osnovu carske naredbe oni su održavali i popravljali most na rijeci Bosni, koji je podigao rahmetli Skender-paša. Tako je bilo zabilježeno i u starom defteru.*¹⁸⁵ Šta je kasnije bilo s ovim mostom iz dostupnih izvora se ne može utvrditi.

Skender-paša je i u Istanbulu podigao jedan mesdžid i tekiju krajem XV ili početkom XVI stoljeća. Za njihovo održavanje uvakufio je četiri sela u kadiluku Vize.¹⁸⁶ U Istanbulu je uvakufio jedan karavan-saraj, dućane, kuće i bašče.¹⁸⁷ Skender-pašina džamija i danas postoji i nalazi se u ulici Sarıgüzel na Fatihu.¹⁸⁸

Skender-paša je, pored zasluga u urbanom razvoju Sarajeva, te izgradnje džamije i tekije u Istanbulu, zaslužan i za osnivanje Nove Varoši. Ne zna se tačno kada je ova varošica osnovana, ali se pretpostavlja da je to bilo kada se Skender-paša nalazio drugi ili treći put na položaju bosanskog namjesnika.¹⁸⁹ Prvi put Nova Varoš se spominje u izvorima 1516. godine i to pod imenom *Varoš Iskender-paše*.¹⁹⁰ Pod imenom Nova Varoš spominje se u defteru Bosanskog sandžaka iz 1528-30. godine: *Sama Nova Varoš, drugi naziv Selce, zovu je također Varoš Skender-paše.*¹⁹¹

¹⁸² S. Kemura, *Sarajevske džamije*, str. 216.

¹⁸³ *Isto*.

¹⁸⁴ B. Zlatar, "Popis vakufa", str. 114.

¹⁸⁵ Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 670.

¹⁸⁶ M. T. Gökbilgin, *Edirne ve paşa livası*, str. 432.

¹⁸⁷ "Iskender Paşa Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. IV, Istanbul 2003, pp. 206-207.

¹⁸⁸ "Iskender Paşa Mescidi", *Istanbul Kultur ve Sanat Ansiklopedisi*, IV, Istanbul 1985, str. 1957.

¹⁸⁹ H. Čar-Drnda, "Nova Varoš u osmanskim izvorima", *Novopazarški zbornik* 10, Novi Pazar 1986, str. 102.

¹⁹⁰ Istanbul, BOA, TD, No 56, str. 8.

¹⁹¹ Istanbul, BOA, TD, No 157, str. 394.

Razlozi osnivanja Nove Varoši bili su komunikacijske prirode, što se vidi iz kanunname Bosanskog sandžaka iz 1516. godine: *Neka u one varoši koje su radi osiguranja puteva za vojnike Novog Pazara i Sjenice osnovali Skender-paša, Firuz-beg i Junus-paša i u varoš Priboj dođe po dvadeset vojnika i neka oni u svakoj spomenutoj varoši sagrađe kuću pa se tu nastane i čuvaju (te puteve).*¹⁹²

Ovaj gradić spominje i Kuripešić u svome *Putopisu: ...dodismo u varošicu, koja se zvala Skender-pašina (Nova Varoš) i tu prenoćismo*,¹⁹³ kao i Evlija Čelebija koji kaže da je to *ugledan kadiluk sa rangom kadiluka od 150 akči...*¹⁹⁴ On ne spominje osnivača varoši Skender-pašu, po kojem se je ona i zvala, kao ni njegovu džamiju sagrađenu u XVI stoljeću. Prema podacima Hazima Šabanovića to je bila jedina džamija u Novoj Varoši.¹⁹⁵ U defteru Bosanskog sandžaka iz 1604. godine u Novoj Varoši se spominje samo jedna mahala – *mahala džamije Pervan-bega, zaima*.¹⁹⁶ Postoji jedino mogućnost da je spomenuti Pervan-beg obnovio Skender-pašinu džamiju, pa se nakon toga ova mahala nazivala njegovim imenom, ali kako se ne spominje u ranijim popisima Bosanskog sandžaka iz 1516, 1528-30, i 1540. godine, vjerovatno je tu džamiju u drugoj polovini XVI stoljeća sagrađio Pervan-beg¹⁹⁷ a ne Skender-paša.

* * *

Skender-paša je bio *...jedan od najutjecajnijih dostojanstvenika svoga vremena*.¹⁹⁸ Kao vezir sultana Bajezida II, rumelijski beglerbeg, sandžakbeg bosanskog sandžaka, vojskovođa pod čijom komandom su osvajana područja prema Zapadu i utemeljitelj zadužbina ostavio je dubokog traga u historiji Osmanskog carstva. Njegovi potomci također su imali značajne funkcije u Rumelijskom ejaletu.

Iako je bio sin Italijana i Grkinje, Skender-paša je čitav svoj život posvetio razvoju osmanske države, ne samo kao državnik nego i vakif čije su zadužbine imale utjecaja na urbani razvoj Sarajeva i Istanbula, a

¹⁹²H. Šabanović, "Kanun-nama Bosanskog sandžaka iz 1516. godine, u: *Kanuni i kanun-name za Bosanski, Hercegovački, Zvornički, Kliški Crnogorski i Skadarski sandžak*, Sarajevo 1957, str. 32.

¹⁹³Benedikt Kuripešić, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530*, Sarajevo 1950, str. 27.

¹⁹⁴E. Čelebi, *Putopis*, str. 264.

¹⁹⁵*Isto*, str. 265, bilj. 32.

¹⁹⁶*Opširni popis*, sv. II, str. 334.

¹⁹⁷H. Čar-Drnda, "Nova Varoš u osmanskim izvorima", str. 103-104.

¹⁹⁸H. J. Kissling, "Quelques problèmes concernant Iskender-Paša, vizir de Bāyezīd II", str. 257.

osnivač je i Nove Varoši. Poput mnogobrojnih talentovanih mladića koji su prihvatanjem islama imali mogućnost da se školuju na dvoru sultana, uspio je da dostigne visoke položaje u upravnom aparatu osmanske države i učestvuje u brojnim vojnim operacijama, a ulaganjem svog imetka u dobrotvorne svrhe ostao je upamćen kroz historiju i do danas.

O BOSANSKOM SANDŽAKBEGU SKENDER-PAŠI I NJEHOVIM POTOMCIMA

Sažetak

U radu je na osnovu osmanskih i zapadnih izvora predstavljena biografija čuvenog bosanskog sandžakbega, rumelijskog beglerbega i vezira Skender-paše, koji je ujedno i jedna od značajnijih ličnosti u historiji Bosne s kraja XV i početka XVI stoljeća, obogaćena novim podacima koji korigiraju neke navode ranije historiografije.

Ne zna se tačno gdje je Skender-paša rođen, ali se zna da mu je otac bio iz Đenove a majka Grkinja. Bio je izuzetno sposoban i uspješan vojskovođa i učestvovao u brojnim operacijama osmanlijske vojske. Na položaju bosanskog sandžakbega bio je tri puta, i to od 1478. do 1480., zatim od 1485. do 1490. i od 1499. do smrti 1506. godine. U međuvremenu je bio i rumelijski beglerbeg i vezir. Kao bosanski sandžakbeg imao je dobre odnose sa Dubrovčanima, koji su mu često slali poklone, a on njima opet pomagao u trgovačkim poslovima ili, pak, u nesporazumima sa susjedima. Ostavio je vidan trag i u urbanom razvoju gradova, posebno Sarajeva, u kojem je podigao zadužbine na lijevoj obali Miljacke, na prostoru koji se i danas po njemu zove *Skenderija*, kao i na Kovačima i Vratniku. Osim toga, podigao je zadužbine i u Istanbulu, a osnivač je i Nove Varoši.

U radu se govori i o Skender-pašinim potomcima koji su također imali značajne funkcije u Rumelijskom ejaletu.

ON BOSNIAN SANJAKBEY SKENDER-PASHA AND HIS DESCENDANTS

Summary

On the basis of the Ottoman and Western sources, the paper presents a biography of the famous Bosnian sanjakey, Rumeli beylerbey and vezier Skender-pasha, who is at the same time one of the most important persons in the history of Bosnia from the end of the 15th and the

beginning of the 16th centuries, and it is enriched by new data which is correcting some of the statements from the earlier historiography.

It is not known precisely where was Skender-pasha born, but it is known that his father was from Genoa and his mother was a Greek. He was extremely able and successful general and he was involved in numerous military operations of the Ottoman army. He held a position of Bosnian sanjakbey for three times, from 1478 to 1480, 1485 to 1490, and from 1499 until his death in 1506. In the meantime he was a Rumeli beylerbey and vezier. As a Bosnian sanjakbey he maintained good relations with Ragusans, who often used to send him gifts, and he helped them in trading business in return, or mediated in their disagreements with their neighbors. He left a visible trace in the urban development of cities, and especially Sarajevo, where he established endowments in the left side of river Miljacka, place still called by his name – *Skenderija*, as well as on Kovači and Vratnik. Apart from that, he established pious endowments in Istanbul, and he also founded Nova Varoš.

This paper also gives information on Skender-pasha's descendants who also held important positions in Rumeli eyalet.

Key words: history of Bosnia, 16th century, Sarajevo, Skender-pasha, sanjakbey, waqf.